

WYDZIAŁ BADAŃ I ANALIZ GK ZHP

WWW.BADANIA.ZHP.PL

OPRACOWANIE RAPORTU Z MODUŁU WARTOŚCI:

PHM. ANNA MICHALINA NOWAKOWSKA

PRZYGOTOWANIE MODUŁU:

PHM. ANNA MICHALINA NOWAKOWSKA

OMNIBUS 2005

RAPORT Z BADANIA ANKIETOWEGO PRZEPROWADZONEGO NA II OGÓLNOPOLSKIM ZŁOCIE DRUŻYNOWYCH (MODUŁ WARTOŚCI)

SPIS TABEL	2
1 WPROWADZENIE DO ANALIZY	3
1.1 PODZIAŁ DRUŻYNOWYCH	3
2 ANALIZA WYNIKÓW W MODULE WARTOŚCI	5
2.1 „HARCERZ JEST CZYSTY W MYŚLI, MOWIE I UCZYNKACH, NIE PALI TYTONIU, NIE PIJE NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH”	5
2.1.1 <i>Stosunek do abstynencji</i>	6
2.1.2 <i>Korzystanie z używek</i>	6
2.1.3 <i>Relatywne przyzwolenie</i>	8
2.1.4 <i>Czystość seksualna</i>	10
2.2 „SŁUŻYĆ BOGU...”	10
2.3 „...NIEŚĆ CHĘTNĄ POMOC BLIŻNIM...”	11
2.4 „NA SŁOWIE HARCERZA POLEGAJ”	13
2.5 CZY WARTO BYĆ DOBRYM?	16
2.6 „DOBREJ ROBOTY!”	17
2.7 „...JEST KARNY I POSŁUSZNY RODZICOM I WSZYSTKIM SWOIM PRZEŁOŻONYM.”	19
2.8 „...CAŁYM ŻYCIEM?”	20
2.9 NORMY DNIA CODZIENNEGO	23
2.10 „...PEŁNIĆ SŁUŻBĘ POLSCE...”	25

WARSZAWA 2005

Spis tabel

Tabela 20 Podział drużynowych wg zawodu	4
Tabela 21 Stosunek drużynowych do abstynencji	6
Tabela 22 Korzystanie z używek	7
Tabela 23 Przyzwolenie na korzystanie z używek	9
Tabela 24 Czystość seksualna	10
Tabela 25 Stosunek do wiary	11
Tabela 26 Czy warto pomagać innym?	12
Tabela 27 Mieć dobre słowo	12
Tabela 28 Szczodrość - wsparcie finansowe	12
Tabela 29 Pomoc znajomym - wsparcie finansowe	13
Tabela 30 Czy warto być uczciwym?	13
Tabela 31 Staram się zawsze grać uczciwie	14
Tabela 32 Stosunek do prawa	14
Tabela 33 Pirackie oprogramowanie	15
Tabela 34 Przekroczenie prędkości	15
Tabela 35 Falszywe faktury	15
Tabela 36 Czy warto być dobrym?	16
Tabela 37 Czy warto ufać ludziom?	16
Tabela 38 Czy warto być pracowitym?	17
Tabela 39 Czy warto angażować się w pracę?	18
Tabela 40 Czy warto wierzyć, że zaangażowanie przyniesie efekty?	18
Tabela 41 Czy oddajesz książki do biblioteki w terminie?	18
Tabela 42 Jak często się spóźniasz?	19
Tabela 43 Jak często kłócisz się z rodzicami?	19
Tabela 44 Jak często podważasz zdanie przełożonego?	20
Tabela 45 Jak często ignorujesz opinie innych instruktorów?	20
Tabela 46 Jak mocno angażujesz się w pełnienie funkcji?	21
Tabela 47 Ile czasu zajmuje pełnienie funkcji drużynowego?	21
Tabela 48 Jaki wpływ na Twoją pracę ma funkcja drużynowego?	21
Tabela 49 Jaki wpływ na Twoje życie rodzinne ma funkcja drużynowego?	22
Tabela 50 Jaki wpływ na Twoje życie towarzyskie ma funkcja drużynowego?	22
Tabela 51 Jaki wpływ na realizację Twoich planów życiowych ma funkcja drużynowego?	22
Tabela 52 Jakie są Twoje plany na przyszłość?	23
Tabela 53 Czy regularnie uprawiasz sport?	24
Tabela 54 Czy segregujesz śmieci?	24
Tabela 55 Czy bierzesz udział w uroczystościach patriotycznych?	25
Tabela 56 Działalność społeczna i obywatelska	25
Tabela 57 Zainteresowanie polityką	26
Tabela 58 Czy chciałbyś wyjechać za granicę w celach zarobkowych?	26

Wprowadzenie do analizy

Analiza jest prowadzona w oparciu o dane zebrane w trakcie II Ogólnopolskiego Zlotu Drużynowych, który odbył się w Krakowie w sierpniu 2005. Ze względu na niewystarczający i nie reprezentatywny respons chciałabym wykazać pewne tendencje wśród drużynowych. Jak wspomniałam w II rozdziale, drużynowi w ZHP to dosyć zróżnicowana pod względem socjodemograficznym grupa. Z jednej strony, jest duża grupa osób młodych, uczniów, studentów, z drugiej, również bardzo liczna grupa dorosłych nauczycieli, którzy prowadzą drużyny. Ponieważ cechy takie jak wiek, wykształcenie czy miejsce zamieszkania są ściśle skorelowane z wykonywanym zawodem, zdecydowałam się na użycie tej kategorii, do rozdzielania grup drużynowych dla celów analizy. Analiza będzie prowadzona oddzielnie dla uczniów, studentów, nauczycieli i przedstawicieli innych zawodów.

Szczegółowe kryteria podziału i opis poszczególnych grup znajduje się na końcu rozdziału II, w którym dokładniej opisana jest populacja drużynowych.

Podział drużynowych

Mając na uwadze różnice pomiędzy drużynowymi, niespójność i różnorodność tej grupy, postanowiłam dalszą analizę prowadzić w oparciu o 4 rozłączne grupy drużynowych. Biorąc pod uwagę znaczne różnice wieku, wykształcenia wynikające ze Spisu Harcerskiego oraz wiedzę o organizacji, którą posiadam z obserwacji własnych zakładam, że wraz ze zmianą pozycji życiowej, zawodowej, wieku czy wraz z doświadczeniem organizacyjnym zmieniają się postawy i stosunek do organizacji w wielu wymiarach. Zastanawiając się nad podziałem kadry drużynowych na rozłączne grupy brałam pod uwagę kilka istotnych, współzależnych zmiennych. Punktem wyjściowym podziału jest zawód. Wybrałam to kryterium ze względu na dużą ilość współzależności, które za sobą niesie. Jest on całkowicie zależny od wieku, określa funkcję drużynowego w szkole, w której prowadzi drużynę, jest związany z wykształceniem. Determinuje też ilość wolnego czasu także w okresie wakacyjnym.

Jak wynika z wcześniejszych analiz, wielkość miejsca zamieszkania determinuje odsetek osób, w poszczególnych grupach zawodowych, co dodatkowo potwierdza istotność użycia tej zmiennej, jako kryterium podziału. Nałożyłam na nią dodatkowo kryterium wieku, jako zmienną czyszczącą ewentualne błędne dane. Nauczycieli, którzy nie ukończyli 24 roku życia zakwalifikowałam jako studentów, gdyż uważam, że bliżsi są tej grupie zawodowej. Zaś studentów, którzy ukończyli 30 lat zakwalifikowałam jako osoby pracujące w innych zawodach.

		uczeń	student	nauczyciel	dorosły	Ogółem
Wykształcenie	podstawowe	12,4%	0,2%	0,0%	0,4%	3,4%
	gimnazjalne	80,0%	0,6%	0,0%	0,6%	21,5%
	zawodowe	1,9%	0,3%	0,1%	10,0%	1,8%
	średnie	5,6%	82,8%	1,0%	41,2%	23,6%
	policealne	0,2%	9,6%	1,7%	14,9%	4,5%
	licencjackie	0,0%	5,5%	7,2%	8,8%	5,1%
	wyższe	0,0%	1,1%	90,1%	24,1%	40,0%
Płeć	kobieta	66,2%	58,8%	86,4%	35,3%	69,2%
	mężczyzna	33,8%	41,2%	13,6%	64,7%	30,8%
Stopień instruktorski	bez stopnia	79,4%	34,0%	25,4%	13,8%	40,1%
	pwd	20,4%	53,8%	34,8%	33,1%	34,6%
	phm	0,1%	12,0%	25,1%	34,4%	16,9%
	hm	0,0%	0,1%	14,8%	18,7%	8,4%
Pion drużyny	zuch	25,3%	17,2%	36,0%	13,6%	26,6%
	harc	32,4%	28,1%	36,3%	22,5%	31,9%
	stharc	11,4%	12,4%	11,9%	9,5%	11,6%
	wędr	8,6%	15,5%	3,2%	12,2%	8,2%
	wielop	21,7%	24,6%	12,0%	32,2%	19,6%
	inna	0,7%	2,2%	0,5%	10,0%	2,1%
Wielkość miejscowości, w której działa drużyna	wieś	12,0%	9,4%	42,4%	13,6%	24,1%
	miasto do 50 tys	42,0%	30,3%	43,4%	40,2%	40,0%
	miasto 50-100 tys	12,2%	9,5%	5,4%	11,7%	8,8%
	miasto 100-500 tys	19,1%	23,6%	6,6%	19,8%	15,0%
	miasto pow 500 tys	14,6%	27,2%	2,1%	14,7%	12,0%

Tabela 1 Podział drużynowych wg zawodu

Z powyższej tabeli wyraźnie wynika, że zastosowanie podziału drużynowych według kryterium zawodu jest uzasadnione. Zgodnie z przewidywaniami przynależność do grupy jest ściśle związana z wykształceniem. Co ciekawe istotne różnice występują także w podziale na płeć. Nie są one tak wyraźne, jak przy podziale drużynowych ze względu na wielkość miejscowości, czy pion wiekowy drużyny, jednak wyraźnie nadal widać, przewagę druhen wśród nauczycieli oraz nadreprezentację drułów wśród studentów i osób pracujących w innych zawodach (w tym przypadku jest to dwukrotna nadreprezentacja).

Warto zauważyć także, zależne od wieku i stażu zróżnicowanie stopni instruktorskich w grupach zawodowych drużynowych. Także nie powinno dziwić spostrzeżenie, że nauczyciele częściej prowadzą gromady zuchowe i drużyny harcerskie niż wędrownicze czy wielopoziomowe, które zdecydowanie częściej prowadzą studenci i dorośli pracujący w innych zawodach.

Nie uwzględniałam w podziale wielkości miejscowości, jednak jest ona ściśle związana z zawodem drużynowego. W dużych miastach przeważają uczniowie, zdecydowanie częściej występują studenci czy osoby pracujące w innych zawodach. Jest tam za to zdecydowanie mniej nauczycieli, gdyż oni najczęściej pracują na wsiach i w małych miasteczkach. Warto przy tym zauważyć, że ponad 64% wszystkich drużyn działa w miastach o populacji do 50 tysięcy lub na wsiach.

Analiza wyników w module wartości

„Harcerz jest czysty w myśli, mowie i uczynkach, nie pali tytoniu, nie pije napojów alkoholowych”

Gdy instruktorzy harcerscy myślą o normach, zapisy tego punktu Prawa harcerskiego są najgorętszym zarzewiem sporów. Ten jedyny punkt określa jasno, czego harcerzowi zrobić nie wolno. Jako jedyny negatywnie określa postawę harcerza przez zaprzeczenie. Moim zdaniem istnieje granica dzieląca instruktorów na tych, którzy piją i tych, którzy nie piją. Granica dzieląca palących od niepalących jest jeszcze wyraźniejsza. Dużo trudniej ukryć nałóg tytoniowy w trakcie długich wyjazdów harcerskich.

Hipoteza, którą postawiłam przed sobą, być może na tle coraz głośniejszych dyskusji o zmianie tego punktu Prawa harcerskiego, a może pod wpływem doświadczeń i obserwacji głosiła, że jest to norma często łamana. Postanowiłam to sprawdzić w kilku pytaniach, mając świadomość, że, z jednej strony jest to temat zawsze gorący, z drugiej, chciałam zweryfikować postawę drużynowych w miarę dokładnie, zadając im to samo pytanie na kilka różnych sposobów.

Stosunek do abstynencji

Jaki wpływ na życie ma, Twoim zdaniem, abstynencja?	Uczeń	Student	Nauczyciel	Inny	Ogółem
zdecydowanie pozytywny	52,7%	38,8%	45,5%	66,7%	47,4%
raczej pozytywny	27,7%	33,0%	45,5%	11,1%	30,8%
trudno powiedzieć	17,9%	23,3%	9,1%	11,1%	18,4%
raczej negatywny	1,8%	3,9%	0,0%	11,1%	3,0%
zdecydowanie negatywny	0,0%	1,0%	0,0%	0,0%	0,4%
Nigdy nie palił tytoniu, nie pił alkoholu, nie zażywał narkotyków	23,5%	14,6%	15,2%	15,8%	17,8%

Tabela 2 Stosunek drużynowych do abstynencji

Zdecydowana większość respondentów deklaruje, że abstynencja jako taka, jest pozytywnym zjawiskiem, mającym dobry wpływ na życie człowieka. To istotne pytanie o tyle, o ile głośne są argumenty zwolenników abstynencji w dyskursie, zwracające uwagę na wpływ abstynencji na życie młodego człowieka.

W tym przypadku dodałam, być może dla kontrastu, zmienną zagregowaną z odpowiedzi na pytanie 19, które w kwestionariuszu było znacznie dalej niż pytanie o wpływ abstynencji na życie, a które dotyczyło korzystania z używek. Wyszczególniłam w tej tabeli łączne odsetki osób, które zadeklarowały, że nigdy nie korzystały z żadnych wymienionych używek.

Warto się przyjrzeć ocenie nauczycieli, którzy jasno deklarują, że abstynencja ma dobry wpływ na życie (90%) a zaledwie 15% z nich taką abstynencję zachowuje. Przypomnę i przypominać będę zapewne wielokrotnie, że nie mówimy tu o wszystkich nauczycielach, tylko o drużynowych harcerskich, którzy poza pracą pedagogiczną, pełnią także funkcję wychowawczą w ZHP. Drugą, szczególnie nie abstynencką grupą są studenci. Jednak w tym przypadku duża grupa wstrzymuje się od odpowiedzi lub przyznaje wprost, że abstynencja ma negatywny wpływ na życie. Prawie 1/3 badanych studentów nie określiła abstynencji jako pozytywnego zjawiska.

Korzystanie z używek

Informację o korzystaniu z używek takich jak tytoń, alkohol i narkotyki zbieraliśmy w dwóch osobnych pytaniach, oddzielonych od siebie stroną innych pytań w kwestionariuszu. Pytanie 19 (ankieta w załączniku) odnosiło się do zachowań respondenta. Zakładamy, że respondenci byli szczerzy w odpowiedziach na to pytanie. Mieli wystarczający komfort anonimowej, audytoryjnej ankiety. Poza tym, sam temat jest bardzo często dyskutowany na licznych forach. Kolejne pytanie – 23 odnosiło się do przyzwolenia na korzystanie z używek dla trzech różnych grup. Zależało nam na zbadaniu

relatywnego podejścia do Prawa harcerskiego i zawartej w nim normy dotyczącej alkoholu i tytoniu.

		Uczeń	Student	Nauczyciel	Inny	Ogółem
Paliłeś papierosy	miesiąc	14,4%	15,3%	16,1%	36,8%	17,6%
	rok	18,0%	17,3%	16,1%	36,8%	20,1%
	kiedykolwiek	29,7%	28,3%	38,7%	44,4%	31,9%
Piłeś piwo	miesiąc	49,5%	57,9%	54,8%	44,4%	52,6%
	rok	60,4%	66,7%	67,7%	63,2%	63,2%
	kiedykolwiek	69,4%	75,8%	83,9%	78,9%	73,6%
Piłeś wino	miesiąc	27,9%	43,6%	32,3%	47,4%	36,7%
	rok	39,6%	57,1%	71,0%	47,4%	51,3%
	kiedykolwiek	53,2%	68,7%	77,4%	73,7%	63,6%
Piłeś wódkę	miesiąc	18,9%	29,9%	25,8%	31,6%	25,5%
	rok	26,1%	38,4%	50,0%	36,8%	34,8%
	kiedykolwiek	37,8%	50,5%	70,0%	57,9%	47,7%
Upiłeś się alkoholem	miesiąc	8,2%	9,3%	3,2%	15,8%	9,7%
	rok	10,9%	14,4%	9,7%	21,1%	13,7%
	kiedykolwiek	16,4%	23,2%	19,4%	31,6%	21,5%
Paliłeś marihuanę	miesiąc	1,8%	5,2%	3,2%	0,0%	3,6%
	rok	3,6%	6,1%	3,2%	5,3%	5,0%
	kiedykolwiek	4,5%	11,1%	3,2%	11,1%	7,6%
Zażywałś innych narkotyków	miesiąc	1,8%	2,1%	3,2%	0,0%	2,2%
	rok	2,7%	2,0%	3,2%	5,3%	2,9%
	kiedykolwiek	2,7%	3,0%	3,2%	5,6%	3,2%
Nigdy nie korzystał z żadnego z wymienionych środków		23,5%	14,6%	15,2%	15,8%	17,8%

Tabela 3 Korzystanie z używek

Analizę powyższej tabeli warto zacząć od przyznania, że, niestety, normy dotyczące abstynencji w Prawie harcerskim są łamane przez większość drużynowych, bez względu na wiek i zawód. Skupię się na grupach wyróżniających się na tle wszystkich drużynowych.

Okres miesiąca w ankiecie to szczególny okres, gdyż obejmował on sam środek wakacji. Możemy założyć, że większość drużynowych część tego ostatniego miesiąca przed badaniem, spędziła na obozie harcerskim lub kolonii zachowawczej. Dlatego ten okres został wyszczególniony.

Prawo Harcerskie, w aktualnej wersji mówi, że „harcerz (...) nie pali tytoniu”. Jak się okazuje, nie każdy tej normy przestrzega i jest to silnie związane z wiekiem. Zdecydowana większość dorosłych, którzy pracują poza szkołą pali papierosy. Ta grupa w każdej z powyższych kategorii niestety odznacza się szczególną nadreprezentacją. Trzeba to podkreślić, że są to osoby dorosłe, które pracują w różnych zawodach, jednak

równocześnie prowadzą drużyny harcerskie i gromady zuchowe, na co dzień wychowując dzieci.

Piwo jest alkoholem, po który najczęściej sięgają drużynowi, ci, którzy sięgają po jakikolwiek alkohol. Ponad połowa sięgnęła po nie w ciągu tegorocznych wakacji. Podobnie jest z winem, którego spożycie jest uzależnione od wieku respondentów – zdecydowana większość studentów czy nauczycieli przyznaje, że często pija ten trunek. Bardzo wysokie są także odsetki osób pijących wódkę, szczególnie wśród nauczycieli.

Kolejne pytanie, które zadaliśmy dotyczyło subiektywnie ujętego upicia się alkoholem. To szczególne pytanie, raczej wskazuje na chęć usprawiedliwienia się, lub może na stworzenie dobrej opinii o sobie i różnie rozkłada się w różnych grupach wiekowo-zawodowych. Wśród uczniów rzeczywiście nieco mniej niż przeciętnie się do tego przyznaje. Inaczej to wygląda wśród odważnych w takich deklaracjach studentów i osób dorosłych. Natomiast w przypadku nauczycieli odsetki odpowiedzi na to pytanie są zastanawiające i mogą świadczyć o chęci usprawiedliwienia się lub stworzenia dobrego wizerunku samego siebie: „Piję, ale się nie upijam. Jestem dorosły, wiem na co mogę sobie pozwolić i piję z rozsądkiem”. Jeżeli jednak ich odpowiedzi porówna się z wcześniejszymi deklaracjami o częstości i różnorodności wypitego alkoholu, trudno uwierzyć, że deklaracje dotyczące upojenia są prawdziwe. Nie można tu zarzucić kłamstwa nauczycielom. Raczej warto zdać sobie sprawę z bardzo subiektywnego wspomnienia upojenia alkoholowego.

Po raz pierwszy zapytaliśmy drużynowych harcerskich o narkotyki. Tu odsetki są nieznaczące, więc zagrożone pewnym błędem, nawet przy określeniu tendencji, ale samo zjawisko jest niepokojące. Można przyjąć, że dotyczy ono pewnej grupy studentów, nauczycieli oraz osób dorosłych.

Podobnie jak w poprzednim podrozdziale, tu też na końcu dodałam odsetek osób w danej grupie wiekowej, które nie korzystają z żadnej z używek. W odniesieniu do tych danych powyższe odsetki wyglądają jeszcze ciekawiej. Można założyć, że jeżeli ktoś pije piwo, to także korzysta ze wszystkich pozostałych używek, gdyż odsetek osób, które kiedykolwiek piły piwo i właściwy odsetek zupełnych abstynentów prawie sumują się do 100%. Nie będę się zajmowała szczegółowym opisem współużywania, gdyż nie jest to przedmiotem badania.

Relatywne przyzwolenie

W pytaniu 23 badaliśmy przyzwolenie na korzystanie z używek w poszczególnych grupach wiekowych. Pytanie brzmiało: „Czy dopuszczalne jest, aby harcerz.....” a odpowiedzi respondenci udzielali osobno dla osób, które nie ukończyły 18lat, pełnoletnich i instruktorów. Gorący temat abstynencji niesie za sobą wiele argumentów z każdej ze stron. Ocena instruktora jest tu kluczowa – jedni uważają, że instruktorowi,

JUŻ WOLNO, inni, że o ile harcerz może błędzić, to instruktorowi, jako wychowawczy JUŻ NIE WOLNO łamać tego punktu Prawa Harcerskiego. I nie zawiodłam się na relatywności przyzwolenia na korzystanie z używek. Rozdzielenie na takie kategorie bardzo zróżnicowało wyniki i pokazało zależność pomiędzy przyzwoleniem a przynależnością do określonej grupy.

Czy Twoim zdaniem dopuszczalne jest, aby harcerz:		uczeń	student	nauczyciel	inni	Ogółem
wypił lampkę szampana lub kieliszek wina okazjonalnie	niepełnoletni	47,7%	25,3%	20,0%	38,9%	34,8%
	pełnoletni	82,9%	80,8%	86,7%	70,6%	80,5%
	Instruktorzy	84,7%	83,8%	90,0%	64,7%	82,7%
wypił sporadycznie jedno piwo	niepełnoletni	23,4%	9,1%	6,7%	17,6%	15,1%
	pełnoletni	75,7%	66,7%	70,0%	52,9%	68,0%
	Instruktorzy	72,1%	70,7%	80,0%	52,9%	69,9%
pił piwo, kiedy ma na to ochotę	niepełnoletni	0,9%	3,1%	0,0%	5,9%	3,0%
	pełnoletni	30,6%	23,5%	20,0%	23,5%	26,6%
	Instruktorzy	31,5%	34,7%	33,3%	23,5%	32,1%
pił wino, kiedy ma na to ochotę	niepełnoletni	0,9%	1,0%	0,0%	5,9%	1,9%
	pełnoletni	25,2%	21,6%	23,3%	23,5%	23,7%
	Instruktorzy	27,0%	28,9%	30,0%	23,5%	27,4%
pił mocne alkohole, kiedy ma na to ochotę	niepełnoletni	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%
	pełnoletni	15,3%	14,3%	16,7%	11,8%	15,1%
	Instruktorzy	16,2%	16,3%	26,7%	5,9%	16,6%

Tabela 4 Przyzwolenie na korzystanie z używek

Od początku warto podkreślić, że uczniowie – w większości niepełnoletni, zdecydowanie częściej dopuszczają sporadyczne sięganie po używki dla niepełnoletnich. Jednak w przypadku dowolnego korzystania z alkoholu, stają zdecydowanie przeciw. Niepełnoletni harcerze nie mają przyzwolenia na picie alkoholu także wśród drużynowych studentów i nauczycieli. Nieco częściej wśród innych dorosłych. Dopuszczalność picia alkoholu wśród pełnoletnich członków ZHP jest prawie ogólną zgodą, szczególnie dla piwa i okazjonalnych lampek wina lub szampana. W przypadku instruktorów sprawa wygląda bardziej skomplikowanie. W niektórych pytaniach dostali oni większe przyzwolenie na picie alkoholu w innych mniejsze niż pełnoletni harcerze jako tacy. Możliwe, że w tym przypadku ustalenie kolejności odpowiedzi – niepełnoletni, pełnoletni, instruktor – poskutkowało w umysłach respondentów jako skala porządkowa i sprawiło, że instruktorzy dostali dużo większe przyzwolenie na picie alkoholu jako ci najbardziej uprawnieni.

Warto podkreślić jeszcze jeden wynik – nauczyciele, w zdecydowanej większości instruktorzy najwyższych stopni – najstarsza grupa wiekowa wśród respondentów, zdecydowanie częściej niż pozostałe badane grupy, zgadzają się, aby instruktor mógł pić alkohol wedle upodobania.

Czystość seksualna

Pytanie o zachowanie czystości seksualnej zadane zostało w formie opinii. Tym razem nie pytaliśmy o konkretne zachowania a jedynie o opinię na ich temat. Drużynowi harcerscy zapytani o opinię na temat seksu odpowiadali po części zależnie od wieku.

	uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
Pierwsze kontakty seksualne młodzi ludzie powinni mieć dopiero po zawarciu małżeństwa?	27,7%	22,7%	46,4%	33,3%	28,6%
To zupełnie normalne, że kochający się ludzie utrzymują ze sobą kontakty seksualne, ślub nie jest do tego potrzebny.	52,5%	54,5%	35,7%	33,3%	49,8%
Seks nie wymaga miłości ani małżeństwa, nawet przelotny związek może dostarczyć przyjemnych, pięknych przeżyć.	19,8%	22,7%	17,9%	33,3%	21,6%

Tabela 5 Czystość seksualna

Warto zwrócić uwagę na odpowiedzi nauczycieli na pytanie 1, które są chyba bardziej życzeniowe i poprawne, niż realnie odzwierciedlające ich zachowania w przeszłości. Być może wpływ na to miała kolejność pytań, gdyż to pytanie umieściliśmy w kwestionariuszu tuż za pytaniem o przyzwolenie na picie alkoholu. Chcieliśmy tym samym odwrócić uwagę od alkoholu czymś bardziej kontrowersyjnym. Możliwe jednak, że część respondentów, szczególnie nauczycieli pozostała w takim nastroju życzeniowego kreowania rzeczywistości. A może to ja ich źle oceniam i nauczyciele, jako najstarsza grupa badanych, z doświadczenia własnego i pedagogicznego taką opinię wygłaszają dwukrotnie częściej niż wszyscy respondenci.

„Służyć Bogu...”

Zapytaliśmy drużynowych o ich stosunek do wiary... innych instruktorów. Pytaliśmy o dopuszczalne postawy i zachowania. Dziś mogę przyznać, że było to niezbyt trafnie złożone pytanie, na co wskazują wielokrotne, czasem wykluczające się odpowiedzi. Jednak możemy zauważyć, po zsumowaniu wielokrotnych odpowiedzi, ogólne tendencje dotyczące zakładanych postaw instruktorów.

Czy uważasz, że instruktor ZHP	uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
powinien być głęboko wierzący i praktykować wiarę?	22,7%	15,3%	24,1%	31,6%	21,3%
powinien być wierzący?	43,6%	41,8%	55,2%	42,1%	44,5%
musi być przynajmniej osoba poszukującą?	57,3%	63,3%	62,1%	57,9%	59,6%
może być niewierzący, lecz musi szanować wiarę?	81,8%	86,7%	72,4%	73,7%	82,4%
może posiadać poglądy antykościelne?	26,4%	27,6%	13,8%	21,1%	24,6%

Tabela 6 Stosunek do wiary

Tendencja jest wyraźna i wskazuje, że zdecydowana większość drużynowych wolałaby, żeby drużynowy był osobą wierzącą lub co najmniej poszukującą. Ponieważ odpowiedzi nie wykluczały się jasno ani merytorycznie, ani technicznie w kwestionariuszu, wielu respondentów zaznaczyło także odpowiedź, która dopuszcza, aby drużynowy nie był wierzący, ale był szanował wiarę. Mniej respondentów zaznaczyło, że może on posiadać poglądy antykościelne. W tym przypadku również sformułowanie pytania mogło odegrać mylną rolę. Jednak warto przyjrzeć się odsetkom dwóch radykalnych zdań – wśród uczniów i studentów więcej osób zgadza się na poglądy antykościelne niż wymaga głębokiej wiary wśród instruktorów. Inaczej sprawa wygląda wśród nauczycieli i innych dorosłych drużynowych.

„...nieść chętną pomoc bliźnim...”

Pomoc innym, podejmowanie służby na rzecz innych ludzi jest jednym z podstawowych założeń skautingu i harcerstwa. Zacytowany w tytule tego podrozdziału fragment Przyrzeczenia harcerskiego ma też swoje odbicie w 3 punkcie Prawa harcerskiego: „Harcerz jest pożyteczny i niesie chętną pomoc bliźnim”. I nie tylko tam. W przypadku drużynowych i wszystkich instruktorów służba jest treścią ich pracy. Podejmować służbę oznacza zacząć działać dla dobra kogoś lub czegoś (ludzi, środowiska lokalnego, dzieci, środowiska przyrodniczego). Pomoc może przybierać różne formy. Jakkolwiek ona wygląda, jest stałym elementem pracy harcerskiej i skutecznym środkiem kształtowania charakteru. W analizie skupię się na kilku obszarach tej pomocy.

W kwestionariuszu znalazło się jedno z pytań CBOS-u dotyczące wartości życiowych Polaków¹. W analizie będę do niego kilkakrotnie wracała.

¹ "Portret Polaka fraszliwego - opinie o sensie życia, wartościach życiowych i marzeniach" Komunikat 1758 (4/25/1997) CBOS

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto pomagać innym ludziom	zgadzam się	93,7%	89,0%	90,9%	94,7%	91,5%
	raczej się zgadzam	3,6%	10,0%	9,1%	0,0%	6,4%
	trudno powiedzieć	1,8%	0,0%	0,0%	5,3%	1,4%
	raczej się nie zgadzam	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	nie zgadzam się	0,9%	1,0%	0,0%	0,0%	0,7%
nie warto pomagać innym, bo inni i tak tylko cię wykorzystają	zgadzam się	0,0%	2,0%	0,0%	0,0%	0,7%
	raczej się zgadzam	1,8%	2,0%	6,3%	6,3%	2,9%
	trudno powiedzieć	8,2%	6,1%	6,3%	6,3%	7,6%
	raczej się nie zgadzam	21,8%	27,6%	28,1%	12,5%	23,6%
	nie zgadzam się	68,2%	62,2%	59,4%	75,0%	65,1%

Tabela 7 Czy warto pomagać innym?

Zdecydowana większość drużynowych na pytanie o to czy, warto pomagać innym jest zgodna. Zapytani o to samo, tylko w negatywnym kontekście, już nie są tak przekonani. Warto podkreślić, że jedyną grupą, która jest zdystansowana do udzielania pomocy są studenci, natomiast największe rozbieżności wystąpiły w grupie nauczycieli.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
staram się mieć dobre słowo dla każdego, nawet gdy mi samej/samemu jest smutno	tak	44,1%	39,2%	35,5%	47,4%	41,1%
	raczej tak	42,3%	45,4%	45,2%	26,3%	42,9%
	trudno powiedzieć	10,8%	11,3%	12,9%	26,3%	12,4%
	raczej nie	2,7%	3,1%	3,2%	0,0%	2,9%
	zdecydowanie nie	0,0%	1,0%	3,2%	0,0%	0,7%

Tabela 8 Mieć dobre słowo

Respondenci zapytani o konkretne zachowania przyznają, że starają się być pomocni dla bliskich i przyjaciół nawet, gdy sami mogą mieć kłopoty. Jest to zachowanie zgodne z postawą harcerską. Z Prawem harcerskim, które opisuje postawę harcerza pomocnego, otwartego dla bliźnich i pogodnego bez względu na okoliczności.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
zazwyczaj wrzucam pieniądze do puszek kwaterarzy, gdy wiem czego dotyczy akcja charytatywna	tak	27,9%	16,3%	20,0%	36,8%	22,9%
	raczej tak	38,7%	40,8%	50,0%	31,6%	40,7%
	trudno powiedzieć	21,6%	24,5%	10,0%	15,8%	20,7%
	raczej nie	9,9%	16,3%	16,7%	15,8%	13,5%
	zdecydowanie nie	1,8%	2,0%	3,3%	0,0%	2,2%

Tabela 9 Szczodrość - wsparcie finansowe

W przypadku konkretnych akcji wsparcia drużynowi są mniej otwarci. Ich deklaracje wsparcia innych akcji pokazują, że niewiele ponad połowa studentów decyduje się na takie działania. Trudno na tej podstawie wnioskować, że łamią oni normę, która

nakazuje harcerzowi ofiarność – „Harcerz jest oszczędny i ofiarny” – 9 punkt Prawa Harcerskiego, gdyż, być może realizują ją w inny sposób.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	Student	nauczyciel	inny	Ogółem
gdy masz taką możliwość pożyczyć pieniądze znajomym, nawet gdy jest ryzyko, że nie będą mogli Ci oddać	bardzo często	9,3%	8,1%	0,0%	5,6%	7,4%
	często	13,9%	21,2%	33,3%	11,1%	18,6%
	przeciętnie	34,3%	40,4%	16,7%	55,6%	36,8%
	rzadko	30,6%	22,2%	40,0%	22,2%	27,9%
	nigdy	12,0%	8,1%	10,0%	5,6%	9,3%

Tabela 10 Pomoc znajomym - wsparcie finansowe

Podobnie w przypadku wsparcia finansowego przyjaciół, trudno na tej podstawie wnioskować o ofiarności drużynowych. Najwyraźniej jest to uzależnione od bardzo osobistych kryteriów takich jak zaufanie do swoich przyjaciół. W przypadku tego pytania jak i poprzednich warto podkreślić skrajność opinii nauczycielskich. Ta grupa zdecydowanie rzadziej korzysta z odpowiedzi: nie wiem, trudno powiedzieć, przeciętnie.

„Na słowie harcerza polegaj”

Uczciwość jest podstawową normą moralną obowiązującą w harcerskim systemie wartości. Warto jednak podkreślić, że uczciwość może być różnie rozumiana, bardzo często relatywizowana. Jak wspomniałam w III rozdziale Prawo Harcerskie dosyć jasno wskazuje, że harcerz właśnie powinien być człowiekiem słownym. Poświęciłam temu zagadnieniu kilka pytań w kwestionariuszu, aby sprawdzić, jak do tego nakazu bycia uczciwym ustosunkowują się drużynowi.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto zawsze i niezależnie od okoliczności być uczciwym	zgadzam się	40,9%	49,5%	70,0%	64,7%	48,9%
	raczej się zgadzam	40,0%	39,2%	20,0%	29,4%	37,1%
	trudno powiedzieć	12,7%	6,2%	10,0%	5,9%	8,8%
	raczej się nie zgadzam	5,5%	3,1%	0,0%	0,0%	3,7%
	nie zgadzam się	0,9%	2,1%	0,0%	0,0%	1,5%
jeśli chce się w życiu do czegoś dojść, nie zawsze można być uczciwym	zgadzam się	0,9%	6,2%	3,1%	17,6%	4,0%
	raczej się zgadzam	11,9%	15,5%	12,5%	11,8%	13,5%
	trudno powiedzieć	30,3%	19,6%	18,8%	17,6%	23,4%
	raczej się nie zgadzam	22,9%	29,9%	34,4%	5,9%	25,9%
	nie zgadzam się	33,9%	28,9%	31,3%	47,1%	33,2%

Tabela 11 Czy warto być uczciwym?

Podobnie jak w poprzednim pytaniu tego typu, w pytaniu zadany w pozytywny sposób jest więcej odpowiedzi radykalnych, potwierdzających. W pytaniu zadany w sposób negatywny, odnoszącym się do tego samego pytania, więcej jest odpowiedzi mniej radykalnych. Ogólnie, drużynowi są zgodni co do tego, że warto być uczciwym.

W dalszej części zapytaliśmy drużynowych o opinie na konkretne zdarzenia i o codzienne zachowania.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
staram się zawsze grać uczciwie, nawet, gdy prowadzi to do mojej przegranej	tak	34,2%	39,2%	51,6%	68,4%	39,8%
	raczej tak	43,2%	48,5%	38,7%	26,3%	44,5%
	trudno powiedzieć	19,8%	11,3%	3,2%	0,0%	12,8%
	raczej nie	1,8%	1,0%	6,5%	5,3%	2,6%
	zdecydowanie nie	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%

Tabela 12 Staram się zawsze grać uczciwie

Pytanie tak naprawdę prowadziło nas do rozróżnienia siły charakteru drużynowych. Czy decydują się być „frajerami” czy „cwaniakami”? Czy dostosowują swoje zachowanie i uczciwość do okoliczności, czy ich system wartości jest stały. To oczywiście tylko kwestia deklaracyjna, jednak inaczej chyba nie sposób tego zbadać. Ogólnie można przyznać drużynowym, że zdecydowanie przeważa u nich postawa fair play. Warto też podkreślić, po raz kolejny w tej pracy, że z wiekiem poglądy się radykalizują i zdecydowanie mniej jest wątpliwości. W tym przypadku zastanawiam się nad dwoma przyczynami takiego stanu rzeczy – z jednej strony być może tak naprawdę jest, że dojrzałym drużynowym mają już ukształtowany charakter i mniej wątpliwości dotyczących swojego systemu wartości, z drugiej, być może oni częściej lubią jasno i dobrze o sobie mówić, nawet kosztem szczerości.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
przestrzegam prawa nawet, gdy jest ono dla mnie niekorzystne	tak	25,5%	28,3%	29,0%	21,1%	26,1%
	raczej tak	40,9%	51,5%	51,6%	36,8%	46,4%
	trudno powiedzieć	26,4%	16,2%	16,1%	26,3%	21,4%
	raczej nie	4,5%	3,0%	3,2%	15,8%	4,3%
	zdecydowanie nie	2,7%	1,0%	0,0%	0,0%	1,8%

Tabela 13 Stosunek do prawa

Stosunek drużynowych do prawa ustanowionego jest dosyć ciekawym zjawiskiem, które można podsumować jako: „niby tak”. Zdecydowana większość drużynowych odpowiada niepewnie „raczej tak” lub „trudno powiedzieć”. Jedynie wśród najmłodszych występuje pewna grupa, która z pełną świadomością łamie prawo, gdy uważa, że jest ono niekorzystne. Jednak liczebnie są to nieliczne przypadki, choć tendencja rzeczywista.

W dalszej części zapytaliśmy o zachowania, wybierając spośród wszystkich przypadków codziennego łamania prawa te, które są tak powszechne wśród młodych ludzi, że często stwierdzenie, że jest to wbrew prawu, budzi zdziwienie.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
---	--	-------	---------	------------	------	--------

na moim komputerze działa pirackie oprogramowanie	tak	32,4%	41,1%	32,1%	27,8%	34,9%
	raczej tak	11,7%	15,8%	21,4%	16,7%	14,9%
	trudno powiedzieć	10,8%	10,5%	3,6%	27,8%	11,5%
	raczej nie	16,2%	13,7%	10,7%	22,2%	14,9%
	zdecydowanie nie	28,8%	18,9%	32,1%	5,6%	23,8%

Tabela 14 Pirackie oprogramowanie

Z pirackiego oprogramowania korzystają częściej studenci. Łącznie połowa drużynowych przyznaje się do nielegalnego oprogramowania. W tym przypadku z każdej strony skali znaleźli się drużynowi, którzy radykalnie podkreślili posiadanie pirackiego lub legalnego oprogramowania. Pytanie było tak sformułowane, że tym razem niewiele odpowiedzi znalazło się w części pośredniej.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
znacznie przekraczać prędkość w czasie jazdy samochodem	bardzo często		7,7%	5,9%	28,6%	9,5%
	często		17,9%	23,5%	14,3%	16,7%
	przeciętnie		38,5%	23,5%	28,6%	34,5%
	rzadko		28,2%	47,1%	28,6%	32,1%
	nigdy		7,7%	0,0%	0,0%	7,1%

Tabela 15 Przekroczenie prędkości

Pytanie o codzienne zachowanie, zadane tylko tym, którzy kierują samochodem. Kategorię uczniów usunęliśmy z tego pytania, gdyż na to pytanie odpowiedziało niewielu respondentów z tej grupy. Najczęściej przyznają się do tego nauczyciele i dorośli drużynowi. Myślę, że jest to po części uzależnione od cech osobistych, jednak powinno być nieco rzadsze wśród instruktorów harcerskich.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
na obozie brać fałszywe rachunki, aby łatwiej rozliczyć zaliczkę i mieć pieniądze na nieprzewidziane wydatki	bardzo często	3,7%	0,0%	3,4%	5,6%	2,6%
	często	1,9%	7,1%	3,4%	0,0%	3,8%
	przeciętnie	9,3%	11,2%	10,3%	11,1%	10,5%
	rzadko	12,1%	17,3%	10,3%	16,7%	13,9%
	nigdy	72,9%	64,3%	72,4%	66,7%	69,2%

Tabela 16 Fałszywe faktury

To szczególna przypadłość drużynowych i popularna praktyka rozliczania zaliczek. Nikt nie zakłada nieuczciwości takich czynów, czy brania pieniędzy do własnej kieszeni. Raczej mowa tu o pokryciu w dokumentach nieoczekiwanych wydatków. Powyższą tabelę można interpretować z dwóch różnych stron: aż 70% drużynowych deklaruje, że nigdy tego nie zrobiło, albo aż co trzeci czasem to robi!!

Czy warto być dobrym?

Dobro to dosyć trudna w definicji wartość. Trudno także o nią pytać, gdyż samo odczucie dobra jak i jego ocena u innych ludzi są bardzo zróżnicowane. Wykorzystałam w tym przypadku wspomniane już pytanie CBOS-u.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto być dobrym	zgadzam się	88,3%	85,0%	81,8%	94,4%	85,4%
	raczej się zgadzam	6,3%	13,0%	18,2%	5,6%	11,1%
	trudno powiedzieć	2,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%
	raczej się nie zgadzam	0,9%	1,0%	0,0%	0,0%	1,1%
	nie zgadzam się	1,8%	1,0%	0,0%	0,0%	1,1%
dobroć nie popłaca, w życiu trzeba trochę bezwzględności	zgadzam się	2,8%	4,2%	3,1%	12,5%	4,1%
	raczej się zgadzam	0,9%	8,4%	15,6%	6,3%	5,9%
	trudno powiedzieć	13,8%	13,7%	12,5%	0,0%	13,3%
	raczej się nie zgadzam	34,9%	33,7%	15,6%	25,0%	31,4%
	nie zgadzam się	47,7%	40,0%	53,1%	56,3%	45,4%

Tabela 17 Czy warto być dobrym?

Podobnie jak w przypadku innych odpowiedzi na tego typu pytania, zadanie tego samego pytania w negatywnej, nieco uszczegółowionej formie sprawia, że część odpowiedzi radykalnych przechodzi do średnich a średnich do radykalnych w odmiennym kierunku. Widoczna jest tendencja pokazująca, że drużynowi są jednak raczej dobrzy niż źli według swoich deklaracji.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto wierzyć w to, że ludzie są raczej dobrzy niż źli	zgadzam się	45,0%	53,5%	66,7%	62,5%	53,1%
	raczej się zgadzam	36,0%	26,3%	21,2%	31,3%	28,5%
	trudno powiedzieć	9,9%	12,1%	6,1%	0,0%	10,5%
	raczej się nie zgadzam	7,2%	7,1%	6,1%	6,3%	6,5%
	nie zgadzam się	1,8%	1,0%	0,0%	0,0%	1,4%
zaufanie do ludzi zwykle kończy się rozczarowaniem	zgadzam się	6,3%	2,0%	0,0%	6,3%	4,3%
	raczej się zgadzam	17,1%	15,3%	3,1%	12,5%	13,8%
	trudno powiedzieć	24,3%	31,6%	43,8%	18,8%	29,7%
	raczej się nie zgadzam	36,0%	34,7%	34,4%	18,8%	33,7%
	nie zgadzam się	16,2%	16,3%	18,8%	43,8%	18,5%

Tabela 18 Czy warto ufać ludziom?

Zastanawiające w powyższej tabeli jest nieufne nastawienie do ludzi ze strony najmłodszych drużynowych. To w tej grupie jest zdecydowanie więcej osób, które deklarują, że nie warto wierzyć w innych ludzi i głoszących obawę przed zaufaniem jako źródłem rozczarowań. To jedno z pytań, które zebrało najwięcej odpowiedzi: „trudno

powiedzieć”. Tym razem najwięcej wśród nauczycieli. Trudno stwierdzić, co jest tego przyczyną, być może jednak doświadczenie w pracy w szkole?

„Dobrej roboty!”

Tak brzmi zawołanie węgierskich skautów. W przypadku harcerzy, słowność, rzetelność, dbałość jest niepisaną normą wszelkich działań harcerskich. Wpisana jest w stereotyp harcerza i harcerskiej służby. Zrobić coś po harcersku, oznacza dobrze wykonaną pracę, solidną, dokładną, porządną. W podejmowanej służbie norma rzetelnej pracy jest bardzo istotna. Dlatego zadaliśmy drużynowym pytanie o ich stosunek do pracy. O rzetelność wykonywanych działań, o słowność. W pewnej części analiza ta powinna znaleźć się w podrozdziale o uczciwości lub o służbie, jednak postanowiłam poświęcić jej osobny wątek.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto być pracowitym	zgadzam się	65,8%	67,7%	69,7%	100,0%	69,1%
	raczej się zgadzam	29,7%	27,3%	27,3%	0,0%	26,6%
	trudno powiedzieć	3,6%	4,0%	3,0%	0,0%	3,2%
	raczej się nie zgadzam	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%
	nie zgadzam się	0,0%	1,0%	0,0%	0,0%	0,7%
pracowitość nie jest koniecznym warunkiem sukcesów w życiu	zgadzam się	11,0%	12,8%	6,3%	12,5%	11,6%
	raczej się zgadzam	14,7%	21,3%	18,8%	0,0%	16,4%
	trudno powiedzieć	12,8%	17,0%	15,6%	6,3%	15,3%
	raczej się nie zgadzam	25,7%	23,4%	28,1%	12,5%	24,6%
	nie zgadzam się	35,8%	25,5%	31,3%	68,8%	32,1%

Tabela 19 Czy warto być pracowitym?

Tu zwraca uwagę szczególnie opinia osób dorosłych, które pracują poza szkołą – wszyscy zdecydowanie podkreślili, że warto być pracowitym, i że ta pracowitość jest warunkiem sukcesów. Biorąc pod uwagę ich sytuację zawodową, może warto im wierzyć? Znacznie mniej zdecydowani są młodszy drużynowi – uczniowie i studenci, choć i tu większość opowiada się za istotną wartością pracowitości.

Prawie co trzeci respondent widzi jednak możliwość osiągnięcia sukcesu w życiu bez pracowitości, wyjątek stanowią w tym przypadku nauczyciele, którzy nie są tak skorzy w wydawaniu takich opinii.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto wykonywać swoją pracę z sercem, nawet jeśli nie jest specjalnie znacząca	zgadzam się	63,3%	65,3%	69,7%	81,3%	65,6%
	raczej się zgadzam	24,8%	29,6%	21,2%	12,5%	25,3%
	trudno powiedzieć	10,1%	3,1%	6,1%	6,3%	7,0%
	raczej się nie zgadzam	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%
	nie zgadzam się	0,0%	2,0%	3,0%	0,0%	1,5%
w pracę nie warto się	zgadzam się	1,8%	1,0%	0,0%	0,0%	1,5%

zbytnio osobiście angażować, praca to tylko sposób zarabiania na życie	raczej się zgadzam	2,8%	5,1%	3,1%	6,3%	4,4%
	trudno powiedzieć	15,6%	9,1%	0,0%	18,8%	11,7%
	raczej się nie zgadzam	36,7%	38,4%	40,6%	25,0%	37,0%
	nie zgadzam się	43,1%	46,5%	56,3%	50,0%	45,4%

Tabela 20 Czy warto angażować się w pracę?

Z własnego doświadczenia wiem, że harcerze, szczególnie drużynowi często wykonują pracę, która nie jest znacząca ze względów finansowych – np. cała praca drużynowego, która wymaga zaangażowania całego siebie a nie przynosi wymiernych efektów finansowych, czy większość innych prac, które nie zawsze mają wymierne znaczenie nawet dla wykonujących je. Dlatego nie dziwi mnie wynik odpowiedzi na to pytanie i jest zgodny z przewidywaniem.

Czy zgadzasz się z opinią, że:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
warto wierzyć w to, że dobre wykonywanie obowiązków wcześniej czy później przyniesie nagrodę lub sukces	zgadzam się	56,9%	63,0%	51,5%	81,3%	60,0%
	raczej się zgadzam	32,1%	26,0%	36,4%	12,5%	28,7%
	trudno powiedzieć	10,1%	6,0%	9,1%	6,3%	8,7%
	raczej się nie zgadzam	0,0%	4,0%	0,0%	0,0%	1,5%
jeśli się człowiek nie upomina o swoje, to nic nie będzie miał ze swojej pracy	nie zgadzam się	0,9%	1,0%	3,0%	0,0%	1,1%
	zgadzam się	10,1%	7,1%	6,5%	25,0%	9,6%
	raczej się zgadzam	13,8%	28,3%	25,8%	0,0%	19,9%
	trudno powiedzieć	33,9%	27,3%	45,2%	12,5%	31,3%
	raczej się nie zgadzam	26,6%	19,2%	16,1%	25,0%	22,1%
	nie zgadzam się	15,6%	18,2%	6,5%	37,5%	17,3%

Tabela 21 Czy warto wierzyć, że zaangażowanie przyniesie efekty?

W tym przypadku nie dziwią odpowiedzi, które skupiają się wokół odpowiedzi pozytywnych. Dużo ciekawsza jest analiza rozbieżności. Co czwarty dorosły respondent uważa, że należy śmiało upominać się o swoje. To też zapewne jest skutkiem doświadczeń na rynku pracy.

W dalszej części tego podrozdziału chciałabym przywołać wątek niedbałości i niepunktualności. Formułując hipotezy zakładałam, że będzie to nagminnie łamana norma. Okazało się inaczej.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
nie oddawać książek do biblioteki w terminie	bardzo często	7,8%	5,3%	0,0%	16,7%	6,3%
	często	12,6%	14,9%	10,3%	8,3%	13,5%
	przeciętnie	19,4%	19,1%	17,2%	0,0%	18,3%
	rzadko	35,0%	46,8%	62,1%	25,0%	41,7%
	nigdy	25,2%	13,8%	10,3%	50,0%	20,2%

Tabela 22 Czy oddajesz książki do biblioteki w terminie?

Banalny przykład będący często słabością wielu uczniów i studentów. Okazało się, że niesłusznie postawiłam taką hipotezę, gdyż zaledwie co piąty drużynowemu często

zdarzają się takie niedbałości. Może aż co piątemu? Ciekawe, że nauczyciele zgodni są w tym zakresie.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
spóźniać na umówione spotkania	bardzo często	6,5%	5,1%	3,3%	0,0%	4,9%
	często	14,8%	17,3%	10,0%	11,1%	14,9%
	przeciętnie	19,4%	22,4%	16,7%	11,1%	20,5%
	rzadko	38,0%	37,8%	50,0%	44,4%	39,9%
	nigdy	21,3%	17,3%	20,0%	33,3%	19,8%

Tabela 23 Jak często się spóźniasz?

To zapewne równie banalny przykład i kolejny na to, że albo pomyliłam się w formułowaniu hipotez, być może mierząc innych swoją miarką, albo drużynowi wypełniający kwestionariusz nie byli wystarczająco szczerzy, skoro co piąty zadeklarował, że nigdy się nie spóźnia.

„...jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.”

Zdecydowałam się poświęcić karność osobny podrozdział. O tym, czym karność i posłuszeństwo są a czym nie są pisałam już wcześniej. W badaniu skupiłam się na konkretnych przejawach szacunku do rodziców i przełożonych, do instruktorów, autorytetów i takich, którzy autorytetami nie są.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
kłócić się z rodzicami, gdy czegoś Ci zabraniają	bardzo często	7,3%	7,1%	0,0%	0,0%	6,5%
	często	23,9%	19,4%	12,0%	5,9%	19,5%
	przeciętnie	30,3%	27,6%	20,0%	35,3%	29,4%
	rzadko	28,4%	40,8%	40,0%	29,4%	33,6%
	nigdy	10,1%	5,1%	28,0%	29,4%	11,1%

Tabela 24 Jak często kłócisz się z rodzicami?

To pytanie nie było najlepiej sformułowane, gdyż zadano je niejednorodnej grupie. Duża część dorosłych respondentów nie mieszka lub nie ma już rodziców. Dlatego biorąc pod uwagę deklaracje uczniów i studentów, można wysnuć opinię, że całkiem spora grupa młodych drużynowych jednak popada w konflikt z rodzicami. Jednak jest to ściśle zależne od wieku.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
ignorować lub podważać zdanie przełożonego, gdy uważasz, że nie ma racji	bardzo często	6,4%	1,0%	0,0%	0,0%	3,0%
	często	8,3%	13,4%	0,0%	5,6%	9,3%
	przeciętnie	34,9%	21,6%	23,3%	44,4%	30,6%
	rzadko	40,4%	52,6%	63,3%	38,9%	46,3%
	nigdy	10,1%	11,3%	13,3%	11,1%	10,8%

Tabela 25 Jak często podważasz zdanie przełożonego?

Zakładałam, że najstarsi drużynowi, to ci, którzy uważają, że wszystko już wiedzą i najczęściej będą podważali zdanie swoich przełożonych. A tymczasem wynik mnie zaskoczył. To młodzież jest zbuntowana i niezależna od jakichkolwiek struktur. Ten zaskakujący wynik trudno wytłumaczyć na podstawie tych badań. Z jednej strony przewiduję, że to domena młodości, bunt i obalenie ustanowionych autorytetów, szczególnie, gdy okazują się one omylne. Z drugiej być może jest to już znak czasów i nowego pokolenia. Każdy uczeń i student w omawianej bazie albo urodził się albo poszedł do szkoły już w IIIRP. Być może gdy dziś słyszę opinie starszych instruktorów, wspominające „stare dobre czasy, gdzie nie było takiego bałaganu, młodzież była grzeczna i jak komendant coś powiedział, to” i patrzę na dzisiejsze czasy, w których nie widzę bałaganu, tylko spontaniczność i nie widzę nieposłuszeństwa, tylko kreatywność, myślę, że być może, jest to zmiana pewnego pokolenia.

Jak często zdarza ci się:		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
ignorować opinie instruktorów, którzy nie są dla Ciebie autorytetem, nie reprezentują sobą godnej postawy instruktorskiej	bardzo często	8,3%	1,0%	0,0%	5,6%	4,5%
	często	20,2%	20,4%	13,3%	16,7%	19,0%
	przeciętnie	22,9%	40,8%	30,0%	33,3%	31,2%
	rzadko	29,4%	28,6%	46,7%	33,3%	31,2%
	nigdy	19,3%	9,2%	10,0%	11,1%	14,1%

Tabela 26 Jak często ignorujesz opinie innych instruktorów?

W tym przypadku wynik mnie już mniej zaskoczył. Młodzi są radykalni, choć zróżnicowani. Jedni negują wszystkich drudzy nigdy tego nie robią. Nadal jednak ponad połowa wszystkich instruktorów nie liczy się ze zdaniem innych, nie dlatego, że to zdanie jest złe, tylko ze względu na brak szacunku do tychże. Płynie stąd wniosek o pewnym kryzysie autorytetów w Związku.

„...całym życiem?”

Coraz częściej podkreśla się na wszystkich kursach, umiejętność łączenia harcerstwa z życiem prywatnym. Harcerstwo, które wymaga działania całym życiem nie powinno przesłaniać ani zastępować tego życia. Dlatego najbardziej zaangażowanym członkom organizacji zadaliśmy pytanie o wpływ harcerstwa na ich życie prywatne, naukę i kontakty z rodziną oraz o czas, jaki poświęcają na pełnienie tej funkcji.

		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
Jak mocno angażujesz się w funkcję drużynowego?	bardzo mocno	41,1%	35,6%	23,3%	47,1%	37,6%
	raczej mocno	42,9%	55,4%	60,0%	52,9%	49,6%
	trudno powiedzieć	12,5%	8,9%	13,3%	0,0%	10,2%
	raczej słabo	3,6%	0,0%	0,0%	0,0%	2,3%
	bardzo słabo	0,0%	0,0%	3,3%	0,0%	0,4%

Tabela 27 Jak mocno angażujesz się w pełnienie funkcji?

Pełnienie funkcji drużynowego wymaga też poświęcenia temu dużego zaangażowania. W przypadku niektórych nawet bardzo dużego. Z własnego doświadczenia wiem, że nie sposób tego z niczym innym porównać. Wymaga zaangażowania całym życiem. Pracy nad sobą, postawą, pracy z dziećmi nie tylko wtedy, gdy my tego chcemy, lecz także wówczas, gdy one tego potrzebują.

		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
Ile czasu, w Twoim odczuciu, zajmuje Ci pełnienie funkcji drużynowego?	bardzo dużo	25,7%	21,8%	10,0%	38,9%	23,4%
	raczej dużo	54,9%	61,4%	73,3%	44,4%	58,7%
	trudno powiedzieć	15,9%	13,9%	13,3%	5,6%	14,1%
	raczej mało	3,5%	3,0%	3,3%	5,6%	3,3%
	bardzo mało	0,0%	0,0%	0,0%	5,6%	0,4%

Tabela 28 Ile czasu zajmuje pełnienie funkcji drużynowego?

Pełnienie funkcji drużynowego zajmuje dużo czasu. Co do tego wszyscy są zgodni. Jak bardzo dużo i jakie są tego efekty zobaczyć możemy w następnych pytaniach skierowanych do drużynowych.

Jaki wpływ ma pełnienie przez Ciebie funkcji Drużynowego na :		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
Twoje wyniki w nauce/pracę zawodową?	zdec pozytywny	14,3%	15,7%	17,9%	27,8%	15,9%
	raczej pozytywny	26,8%	45,1%	46,4%	27,8%	36,6%
	trudno powiedzieć	35,7%	21,6%	25,0%	27,8%	28,5%
	raczej negatywny	17,9%	15,7%	3,6%	16,7%	15,4%
	zdec negatywny	5,4%	2,0%	7,1%	0,0%	3,7%

Tabela 29 Jaki wpływ na Twoją pracę ma funkcja drużynowego?

Wielu rodziców używa jako argumentu przeciw przynależności dziecka do harcerstwa tego, że zajmuje ono zbyt wiele czasu. To może być prawda. Jednak są tacy, którzy potrafią to godzić i tego właśnie wymaga się od drużynowych. Jak widać w powyższej tabeli jest to trudna sztuka, którą sami zainteresowani oceniają. Ci, którzy zostali w harcerstwie potrafią łączyć funkcję drużynowego z pracą zawodową. Ci, którzy studiuje lub się uczą czasem narzekają na zbyt duży nawał obowiązków.

Jaki wpływ ma pełnienie przez Ciebie funkcji Drużynowego na :		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
	zdec pozytywny	15,0%	9,8%	10,3%	38,9%	13,8%
	raczej pozytywny	35,4%	40,2%	41,4%	27,8%	38,1%
	trudno powiedzieć	32,7%	32,4%	31,0%	27,8%	32,1%
	raczej negatywny	14,2%	16,7%	17,2%	5,6%	14,6%
Twoje życie rodzinne?	zdec negatywny	2,7%	1,0%	0,0%	0,0%	1,5%

Tabela 30 Jaki wpływ na Twoje życie rodzinne ma funkcja drużynowego?

W przypadku tych danych można się zastanowić, czy 15% drużynowych, którzy oceniają, że funkcja drużynowego negatywnie wpływa na ich życie rodzinne, to dużo, czy raczej mało. W świetle mojej hipotezy raczej niewiele, jednak warto mieć świadomość, że brak czasu u młodego człowieka, często czasu, który powinien być poświęcony na naukę, lub dla rodziny, najczęściej jest źródłem konfliktów z bliskimi.

Jaki wpływ ma pełnienie przez Ciebie funkcji Drużynowego na :		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
Twoje życie towarzyskie?	zdec pozytywny	32,7%	32,4%	31,0%	43,8%	32,7%
	raczej pozytywny	39,8%	47,1%	41,4%	18,8%	41,4%
	trudno powiedzieć	19,5%	16,7%	20,7%	31,3%	19,9%
	raczej negatywny	8,0%	3,9%	6,9%	6,3%	6,0%
	zdec negatywny	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Tabela 31 Jaki wpływ na Twoje życie towarzyskie ma funkcja drużynowego?

Hipoteza zakładała, że funkcja może ludzi zniechęcać do kontaktów towarzyskich, szczególnie ze znajomymi spoza harcerstwa. Zadziwiający wynik badań pokazuje, że pod tym względem drużynowi są zgodni – nie ma w tym zakresie żadnych kłopotów towarzyskich. Tylko czy potrafimy teraz zbadać, ilu znajomych mają oni w harcerstwie a ilu spoza organizacji? I czy warto stawiać takie pytanie? Drużynowi deklarują, że są w harcerstwie dla przyjaciół. Więc, czy to coś złego, że zamykają się w ich kręgu?

Jaki wpływ ma pełnienie przez Ciebie funkcji Drużynowego na :		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
realizację Twoich planów życiowych?	zdec pozytywny	28,3%	23,0%	39,3%	17,6%	27,3%
	raczej pozytywny	40,7%	51,0%	35,7%	29,4%	42,8%
	trudno powiedzieć	23,0%	23,0%	21,4%	47,1%	24,6%
	raczej negatywny	8,0%	3,0%	3,6%	5,9%	5,3%
	zdec negatywny	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Tabela 32 Jaki wpływ na realizację Twoich planów życiowych ma funkcja drużynowego?

Harcerstwo pomaga i uczy marzyć i spełniać marzenia oraz planować i realizować swoje zamierzenia. Mimo to, w hipotezie być może nader negatywnie zakładaliśmy, że harcerstwo niektórym przeszkadza np. w wyjazdach na stypendia lub w karierze naukowej. Tymczasem nikt nie zaznaczył odpowiedzi „zdecydowanie negatywny”, co

pozwała przypuszczać, że funkcję drużynowego pełnią ci, którzy zdecydowali, że chcą to robić. Wybór jest szeroki, szczególnie w dużych miastach i pełnienie funkcji drużynowego może być jedną z dróg rozwoju w życiu. Jednym z etapów.

Zapytaliśmy także drużynowych, jakie są ich plany na przyszłość.

Jakie są Twoje plany na przyszłość?	uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
zdobyć stypendium naukowe,	5,4%	17,6%	0,0%	6,7%	10,0%
zdobyć wyższe wykształcenie,	65,8%	71,6%	13,6%	40,0%	62,0%
kontynuować edukację,	27,0%	12,7%	18,2%	20,0%	20,0%
zdobyć dobrze płatną pracę,	31,5%	26,5%	4,5%	53,3%	28,4%
zdobyć satysfakcjonującą pracę,	32,4%	38,2%	4,5%	6,7%	30,8%
założyć własną firmę	3,6%	8,8%	0,0%	13,3%	6,0%
związać się na dłużej z ZHP,	41,4%	41,2%	31,8%	26,7%	39,6%
zaangażować się w działalność społeczną,	7,2%	9,8%	50,0%	20,0%	12,8%
zaangażować się w działalność polityczną,	2,7%	4,9%	0,0%	0,0%	3,2%
założyć rodzinę	36,0%	38,2%	36,4%	60,0%	38,4%

Tabela 33 Jakie są Twoje plany na przyszłość?

Okazało się, że wykształcenie jest najważniejsze dla tych, którzy się jeszcze uczą. Dla tych, którzy pracują istotna jest dobrze płatna praca – co ciekawe, bardzo mało istotna dla nauczycieli. Ci ostatni najczęściej wymieniają działalność społeczną jako najpopularniejszy plan na przyszłość – zupełnie inaczej niż młodzież. Co trzeci drużynowy chciałby założyć rodzinę, szczególnie ci, którzy nie założyli jej jeszcze. Obiecujące wydaje się także to, że młodzież chciałaby się związać na dłużej z ZHP. Wbrew naszym oczekiwaniom, dobrze płatna praca jest wyżej notowana niż satysfakcjonująca praca wśród ludzi, którzy pracują. Młodzi – uczniowie i studenci wyżej stawiają satysfakcję niż pieniądze. Jednak w tym przypadku można założyć, że jeżeli tendencja zmiany preferencji wraz z wiekiem się utrzyma, zmienią oni zdanie.

Normy dnia codziennego

Obok norm wywodzących się z harcerskiego systemu wartości, statutu, Prawa Harcerskiego czy Przynależności istnieje szereg norm wpisanych w system stopni harcerskich, przez co stają się one obowiązującymi dla każdego harcerza. Do tego typu norm należą między innymi odpowiedzi na pytania, które zadaliśmy respondentom. Pytania, które znalazły się w kwestionariuszu obrazują dokładnie te elementy, które są wprost napisane w wymaganiach na stopnie harcerskie. Zapytanie o to drużynowych wydaje się nieco podchwytliwe, gdyż pytamy o rzeczy, zdawałoby się banalne, jednak

dobrze pokazujące, jak bardzo drużynowy czuje się jeszcze harcerzem. Czy stawia sobie nadal te wymagania, które stawiał sobie, gdy był młodszy.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
przynajmniej raz dziennie wykonuję jakieś ćwiczenia sportowe	tak	22,3%	15,3%	0,0%	15,8%	18,4%
	raczej tak	27,7%	33,7%	12,9%	21,1%	27,8%
	trudno powiedzieć	10,7%	6,1%	22,6%	10,5%	10,1%
	raczej nie	25,0%	38,8%	25,8%	31,6%	29,6%
	zdecydowanie nie	14,3%	6,1%	38,7%	21,1%	14,1%
regularnie (2-3 razy w tygodniu) uprawiam sport	tak	23,6%	15,3%	6,5%	21,1%	19,3%
	raczej tak	23,6%	25,5%	9,7%	15,8%	21,8%
	trudno powiedzieć	15,5%	15,3%	6,5%	15,8%	14,2%
	raczej nie	23,6%	32,7%	35,5%	15,8%	27,3%
	zdecydowanie nie	13,6%	11,2%	41,9%	31,6%	17,5%

Tabela 34 Czy regularnie uprawiasz sport?

Zgodnie z hipotezą, jest to czynność i wymaganie, którego realizacja zanika z wiekiem. Czyli zdrowy duch i dosyć trudna, bo regularna praca nad sobą w tym kontekście nie ma miejsca wśród osób starszych. A wymagania na stopnie stawiają takie cele już przed 11 latkami. I nigdy nie przestają obowiązywać. Jak wynika z powyższej tabeli, dla niektórych przestają dużo wcześniej. To ciekawa sprawa, gdyż patrząc na wiele „starszych druhen” i „starszych druhow” ma się wrażenie, że już dawno zapomnieli o sile ciała, która powinna charakteryzować każdego harcerza.

To co mnie jeszcze bardziej zdziwiło, to fakt, że więcej osób deklaruje, że się gimnastykuje co dzień, niż uprawia sport. Zakładałam, że będzie odwrotnie.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
ja i moja rodzina segregujemy śmieci i wyrzucamy je do odpowiednich kontenerów	tak	21,3%	19,4%	25,8%	26,3%	21,2%
	raczej tak	14,8%	22,4%	35,5%	31,6%	21,6%
	trudno powiedzieć	15,7%	10,2%	3,2%	10,5%	11,7%
	raczej nie	19,4%	24,5%	12,9%	21,1%	20,5%
	zdecydowanie nie	28,7%	23,5%	22,6%	10,5%	24,9%

Tabela 35 Czy segregujesz śmieci?

To kolejne ciekawe pytanie, a właściwie ciekawa odpowiedź. Zakładałam, że takie „nowoczesne” zachowania jak segregacja śmieci będą częstsze wśród młodszych respondentów. Jednak jest odwrotnie. Być może przyczyną jest brak wpływu młodszych respondentów na swoje rodziny i na zmianę ich przyzwyczajeń.

Z punktu widzenia ekologii pocieszające mimo to jest spostrzeżenie, że ponad 40% drużynowych deklaruje, że tak robi. Mniej pocieszające jest, że ponad 45% deklaruje, że

tak nie robi. Patrząc na to optymistycznie mogę stwierdzić, że szklanka jest do połowy pełna i jeszcze będzie więcej.

Biorąc pod uwagę pracę nad sobą i przenoszenie norm życia harcerskiego na grunt rodzinny, niezbyt optymistycznie mogę stwierdzić, że większość drużynowych traktuje wymagania na stopnie jako element wykształcenia młodych ludzi, instrument wychowawczy, nie biorąc sobie tego do serca, nie internalizując tych norm, szczególnie, jeżeli wymagają one od nich stałej, regularnej i niekończącej się działalności. Inaczej jest zapewne z akcyjnym działaniem, o którym mowa w następnym podrozdziale.

„...Pełnić służbę Polsce...”

Patriotyzm, rozumiany może być przez każdego inaczej. Ja rozumiem patriotyzm jako poszanowanie dla kultury, tradycji, historii z równoczesną pracą na rzecz danego kraju, dla jego dobra. Starłam się zoperacjonalizować pojęcie patriotyzmu. Zadałam w kwestionariuszu całą serię pytań o konkretne zachowania, które mogą być bardziej lub mniej uznane za patriotyczne.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
jako obywatel czuję się w obowiązku	tak	49,5%	42,3%	45,2%	63,2%	46,0%
	raczej tak	33,3%	37,1%	41,9%	21,1%	36,2%
uczestniczyć w uroczystościach patriotycznych	trudno powiedzieć	10,8%	14,4%	6,5%	5,3%	10,9%
	raczej nie	3,6%	5,2%	6,5%	0,0%	4,7%
	zdecydowanie nie	2,7%	1,0%	0,0%	10,5%	2,2%

Tabela 36 Czy bierzesz udział w uroczystościach patriotycznych?

Stereotyp o harcerzach, którzy stoją pod pomnikami i trzymają sztandary w tym przypadku uzyskuje potwierdzenie. Rzeczywiście harcerstwo w całym procesie wychowania wielokrotnie kieruje myśli człowieka na historię i często wymaga od swoich członków uczestnictwa w uroczystościach. Warto podkreślić, że ta norma, ten obowiązek znajduje odbicie w potrzebach i odczuciach drużynowych.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
regularnie biorę udział w wyborach (zaznacz tylko gdy ukończyłeś 18lat)	tak	57,9%	60,8%	64,5%	72,2%	62,1%
	raczej tak	21,1%	22,7%	35,5%	16,7%	23,1%
	trudno powiedzieć	7,9%	6,2%	0,0%	5,6%	6,2%
	raczej nie	0,0%	3,1%	0,0%	0,0%	1,5%
	zdecydowanie nie	13,2%	7,2%	0,0%	5,6%	7,2%
biorę czynny udział w działalności samorządu mojej szkoły/uczelni	tak	21,6%	17,2%	41,4%	7,7%	21,2%
	raczej tak	18,9%	17,2%	24,1%	23,1%	19,7%
	trudno powiedzieć	14,4%	16,2%	13,8%	7,7%	14,9%
	raczej nie	16,2%	19,2%	6,9%	30,8%	16,4%
	zdecydowanie nie	28,8%	30,3%	13,8%	30,8%	27,9%

Tabela 37 Działalność społeczna i obywatelska

W osobnych pytaniach chcieliśmy zbadać postawę obywatelską drużynowych. Gdyby frekwencja wyborcza zależała od nich, to nie byłoby na co narzekać. Zdecydowana większość respondentów regularnie uczestniczy w wyborach.

Natomiast drugie pytanie mogło wprowadzić niektórych respondentów, albo badaczy w błąd. Mam wrażenie, że tu też zabrakło odpowiedniego filtra. Na pytanie o czynny udział w życiu samorządu szkoły czy uczelni najliczniej odpowiedzieli nauczyciele. Jest to zgodne z prawdą, gdyż najczęściej nauczyciel, który ma dobry kontakt z młodzieżą zajmuje się także samorządem szkolnym. Spośród drużynowych uczniów i studentów zaledwie co trzeci deklaruje taką aktywność. Nie wiem, czy powinnam tu umieszczać jakiegokolwiek polemiki, ale warto przypomnieć dla usprawiedliwienia ich słabej działalności, ile czasu poświęcają oni na pełnienie funkcji drużynowego.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
na bieżąco śledzę sytuację polityczną w kraju	tak	15,3%	23,5%	32,3%	36,8%	21,9%
	raczej tak	21,6%	34,7%	32,3%	36,8%	29,2%
	trudno powiedzieć	24,3%	16,3%	12,9%	10,5%	19,0%
	raczej nie	20,7%	21,4%	16,1%	10,5%	20,1%
	zdecydowanie nie	18,0%	4,1%	6,5%	5,3%	9,9%

Tabela 38 Zainteresowanie polityką

Zainteresowanie polityką jest uzależnione od wieku. Młodszy respondenci zdecydowanie rzadziej, albo wcale nie są zainteresowani sytuacją polityczną w kraju. Mimo wysokiego odsetka drużynowych deklarujących uczestnictwo w wyborach.

Czy poniższe stwierdzenia opisują Twoje zachowania?		uczeń	student	nauczyciel	inny	Ogółem
gdy tylko będę miał taką możliwość wyjadę z kraju w celach zarobkowych	tak	18,9%	6,1%	6,7%	36,8%	13,5%
	raczej tak	20,7%	19,4%	6,7%	26,3%	18,2%
	trudno powiedzieć	31,5%	32,7%	16,7%	5,3%	28,7%
	raczej nie	17,1%	27,6%	20,0%	15,8%	21,8%
	zdecydowanie nie	11,7%	14,3%	50,0%	15,8%	17,8%

Tabela 39 Czy chciałbyś wyjechać za granicę w celach zarobkowych?

Zadaliśmy drużynowym to pytanie, aby sprawdzić jak bardzo są przywiązani do swojego kraju, miasta, środowiska, w którym żyją. Najwyraźniej nie mają zamiaru opuszczać kraju nauczyciele. Ciekawa jest postawa studentów – tych, którzy najczęściej mają taką możliwość wyjazdu, przed założeniem rodziny i rozpoczęciem kariery. Oni akurat zdecydowanie rzadziej niż pozostali deklarują chęć wyjazdu. Duża grupa osób chętnych do opuszczenia kraju jest natomiast wśród najmłodszych respondentów – drużynowych, którzy jeszcze się uczą.